

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาที่เริ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว และทวีความรุนแรงขึ้นโดยลำดับ เป็นผลจากกิจกรรมของมนุษย์นับแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรม การพัฒนาเทคโนโลยีและการเพิ่มขึ้นของประชากรมนุษย์อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ได้แก่ การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหามลภาวะของดิน น้ำ อากาศ ทำให้เกิดภาวะเสียสมดุลของระบบนิเวศ และผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ทั้งระดับบุคคล ชุมชน ประเทศชาติ และระดับโลก มนุษย์ได้พยายามแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ด้วยการพัฒนายุทธศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการแก้ไขปัญหา การกำหนดมาตรการทางสังคมขึ้นมาใช้ป้องกันแก้ไขและพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมก็ยังคงเพิ่มความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันมากขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างก็ต้องถูกแบ่งปันกันกินและใช้โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีอยู่จำกัด นอกจากนี้ธรรมชาติยังกลายเป็นที่รองรับของเสียจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์อีกด้วย เมื่อทรัพยากรธรรมชาติที่โดยปกติให้คุณประโยชน์เริ่มเสื่อมคุณภาพลงเกิดเป็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์และต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมทุกด้านมักจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการขยายตัวและการเจริญเติบโตของเมือง โดยเฉพาะเมืองใหญ่ที่มีประชากรหนาแน่น มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีการบริโภคกันมากขึ้น ของเสียก็ถูกปล่อยออกสู่สิ่งแวดล้อมมากขึ้นตาม

เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองในภาคเหนือ มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วไม่ว่าจะเป็นด้านประชากร ด้านธุรกิจบริการ และด้านอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่นำรายได้มาสู่จังหวัดเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก การที่เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงในอันดับต้น ๆ ของประเทศในด้านความเจริญรุ่งเรืองและมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ๆ มากมาย จึงทำให้ธุรกิจด้านบริการ อาทิเช่น โรงแรม สถานบริการร้านอาหาร ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาจำนวนมาก ประกอบกับวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนในท้องถิ่นที่หันไปนิยมรับประทานอาหารนอกบ้านกันมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสถานบริการ

ร้านอาหารจำนวนมากได้ผลิตของเสียออกมาทำให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาน้ำเสีย และขยะ

ปัญหาน้ำเสียในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ได้ทวีความรุนแรงขึ้นพร้อม ๆ กับการเจริญเติบโตของเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับการขาดจิตสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชนด้วยตนเอง ปริมาณน้ำเสียจำนวนมากได้ถูกปล่อยทิ้งลงสู่แม่น้ำลำคลองทำให้เกิดปัญหาแหล่งน้ำเน่าเสียในระยะต่อมาได้เกิดมีการรวมกลุ่มแสดงความคิดเห็นและเรียกร้องให้มีการดำเนินแก้ไขปัญหาน้ำเสียอย่างจริงจัง (ดวงจันทร์ เจริญเมือง, 2536) และจากผลสำรวจในระยะต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พบว่า ผู้ที่อยู่อาศัยในเขตเมืองเชียงใหม่มีความตระหนักต่อปัญหามลพิษทางน้ำค่อนข้างสูง โดยเฉพาะ ปัญหาน้ำเน่าเสียในคลองแม่ข่า คูเมือง และแม่น้ำปิง (ชูศักดิ์ วิทยภัค, 2537) ปัจจุบันเทศบาลนครเชียงใหม่ได้แก้ไขปัญหาน้ำเสียในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยการใช้งบประมาณค่อนข้างสูงสร้างระบบบำบัดน้ำเสียส่วนกลาง เพื่อรวบรวมน้ำเสียจากชุมชนเมืองไปบำบัดที่โรงบำบัดน้ำเสีย ตั้งอยู่ที่ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แต่ก็เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ (End of pipe) ซึ่งอาจได้ผลในระดับหนึ่งเท่านั้น การจัดการกับปัญหาน้ำเสียที่เกิดขึ้นหากมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะที่ปลายเหตุอย่างเดียวซึ่งเป็นภาระที่หนักหน่วงและทำให้สูญเสียงบประมาณจำนวนมากเวลานั้นอาจไม่มีประสิทธิผลดีพอ ดังนั้นวิธีการที่ยอมรับกันว่ามีประสิทธิภาพสูง และไม่ต้องสูญเสียงบประมาณมากในการจัดการ นั่นคือ การจัดการน้ำเสียโดยวิธีการลดปริมาณน้ำเสีย ณ แหล่งกำเนิด ซึ่งเป็นวิธีการป้องกันการเกิดปัญหาน้ำเสียให้น้อยที่สุดเพื่อลดภาระการแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลัง

ปัญหาขยะในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ก็นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมาก ดวงจันทร์ เจริญเมือง (2536) ระบุว่า การเพิ่มขึ้นของปริมาณขยะในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีสาเหตุหลักมาจาก 1) จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นซึ่งรวมถึงจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามา 2) เกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของคนเมืองเชียงใหม่ที่มีการบริโภคแบบทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ (Throw away society) และ 3) เกิดจากปัญหาการจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีการวางแผนระยะยาวไว้รองรับทำให้เกิดปัญหาในการกำจัดขยะ ปัญหานี้ได้ถึงจุดวิกฤตเมื่อกลางปี 2537 เมื่อเวลาผ่านไปปัญหาดังกล่าวก็ไม่ได้ลดลง จากการสำรวจเมื่อปี 2540 ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีปริมาณขยะ 250-300 ตันต่อวัน (มูลนิธิโลกสีเขียว, 2542) และมีแนวโน้มว่าปริมาณจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยที่แหล่งของขยะที่สำคัญได้แก่ ตลาดสด อาคารบ้านเรือน สถานพยาบาล และสถานบริการต่าง ๆ

จากการที่ผู้วิจัยได้ไปสอบถามข้อมูลร้านอาหารจากหน่วยงานสุขาภิบาลของแขวงทั้ง 4 แขวงในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่เมื่อ เดือนพฤษภาคม ปี 2545 พบว่าในเขตเทศบาล

นครเชียงใหม่มีจำนวนร้านอาหารทั้งหมดประมาณ 800 แห่งซึ่งจำนวนนี้ยังไม่นับรวมร้านอาหารที่ไม่มีกิจการแจ้งแก่เทศบาล การจำแนกประเภทของร้านอาหารนั้น เทศบาลนครเชียงใหม่ได้ใช้ขนาดพื้นที่ประกอบการของ ร้านอาหารเป็นเกณฑ์ในการจำแนก โดยจำแนกออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ ร้านอาหารขนาดใหญ่ (พื้นที่ประกอบการมากกว่า 200 ตร.ม.ขึ้นไป) ร้านอาหารขนาดกลาง (พื้นที่ประกอบการ 101-200 ตร.ม.) และร้านอาหารขนาดเล็ก (พื้นที่ประกอบการไม่เกิน 100 ตร.ม.) จำนวนร้านอาหารดังกล่าวเป็นแหล่งสำคัญที่ทำให้เกิดของเสียในปริมาณสูง โดยที่น้ำเสียจากร้านอาหารส่วนใหญ่มีปัญหาในเรื่องของน้ำมันและไขมันซึ่งหากปล่อยทิ้งลงสู่แหล่งน้ำ น้ำมันและไขมันจะขวางกั้นการซึมของออกซิเจนสู่แหล่งน้ำ ทำให้สิ่งมีชีวิตในน้ำขาดออกซิเจน และเกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศตามมา หรือหากปล่อยน้ำมันและไขมันเข้าสู่ระบบบำบัดน้ำเสียก็จะเกิดการรบกวนการทำปฏิกิริยาของจุลินทรีย์ทำให้ระบบบำบัดน้ำเสียมีปัญหาได้ ส่วนขยะจากร้านอาหารที่มีปริมาณสูงนั้นส่วนใหญ่เป็นขยะเปียก ได้แก่ เศษอาหาร ผัก และผลไม้ หากไม่มีการจัดการที่ดีก็จะเกิดการหมักหมมส่งกลิ่นเหม็นและเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคได้ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนและสิ่งแวดล้อม ปัญหาขยะเป็นปัญหาที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับปัญหาน้ำเสียเนื่องจากปัญหาขยะหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพก็จะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำเสียตามมา ดังนั้น การลดปริมาณของเสีย ณ แหล่งกำเนิด จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถป้องกันการเกิดปัญหาที่ปลายเหตุและเป็นแนวทางที่มีประสิทธิผลมากที่สุด แต่ก็ใช่วิธีการที่ยากที่สุดเพราะต้องเกิดจากความร่วมมือกันของทุกฝ่าย อีกทั้งต้องอาศัยปัจจัย หลาย ๆ ปัจจัยที่จะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุดได้

จากปัญหาดังกล่าวผู้ศึกษาจึงมีความสนใจศึกษาสภาพการจัดการของเสียร้านอาหารในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ว่าเป็นอย่างไร ผู้ประกอบการร้านอาหารมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการน้ำเสียและการจัดการขยะเพียงใด ผู้ประกอบการร้านอาหารมีความตระหนักในปัญหาที่เกิดจากของเสียอันจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนและสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด และความรู้เกี่ยวกับการจัดการของเสีย ความตระหนักในปัญหาของเสีย กับการจัดการของเสียร้านอาหารมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ผู้ศึกษาคาดว่าประเด็นที่ศึกษาอาจจะมีประโยชน์และเป็นแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาความรู้และความตระหนัก ตลอดจนการให้ความร่วมมือของผู้ประกอบการร้านอาหารในการที่จะช่วยกันลดปัญหาของเสีย ณ แหล่งกำเนิด ซึ่งจะส่งผลต่อการลดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความรู้เกี่ยวกับการจัดการของเสียร้านอาหารของผู้ประกอบการร้านอาหาร
2. เพื่อศึกษาความตระหนักในปัญหาของเสีย ของผู้ประกอบการร้านอาหาร
3. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการของเสียร้านอาหารในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับการจัดการของเสีย ความตระหนักในปัญหาของเสีย กับการจัดการของเสียร้านอาหาร

1.3 สมมติฐานการศึกษา

1. ความรู้เกี่ยวกับการจัดการของเสียมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดการของเสียของผู้ประกอบการร้านอาหาร
2. ความตระหนักในปัญหาของเสียมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดการของเสียของผู้ประกอบการร้านอาหาร

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ : พื้นที่ทำการ ศึกษา ได้แก่ เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ซึ่งประกอบด้วยแขวง 4 แขวง เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีความหลากหลายของร้านอาหาร และมีแม่น้ำปิงซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่าน

2. ขอบเขตด้านประชากร : ประชากรในการศึกษา ได้แก่ ผู้ประกอบการร้านอาหารที่มีพื้นที่ประกอบการมากกว่า 200 ตารางเมตรขึ้นไป จำนวน 126 ราย

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา : เป็นการศึกษาข้อมูลต่างๆ ดังนี้

3.1 ศึกษาความรู้เกี่ยวกับการจัดการของเสียของผู้ประกอบการร้านอาหาร ประกอบด้วย

- การจัดการน้ำเสียร้านอาหาร ได้แก่ มลสารที่สำคัญและผลกระทบของน้ำเสียร้านอาหาร ขั้นตอนการบำบัดน้ำเสีย การใช้งานและบำรุงรักษา บ่อดักไขมันและบ่อกะเอน และการนำน้ำเสียกลับมาใช้ประโยชน์
- การจัดการขยะ ได้แก่ การแยกขยะ การรวบรวมขยะ และการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์

3.2 ศึกษาความตระหนักในปัญหาของเสียของผู้ประกอบการร้านอาหาร อันจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยความตระหนักในปัญหาน้ำเสียและความตระหนักในปัญหาขยะ

3.3 ศึกษาสภาพการจัดการของเสียร้านอาหาร โดยประเมินจากการปฏิบัติในด้านการจัดการน้ำเสีย การจัดการขยะ และการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการของเสีย

3.4 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับการจัดการของเสีย ความตระหนักในปัญหาของเสีย กับการจัดการของเสียร้านอาหาร

1.5 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย

1.1 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการของเสีย ได้แก่

1.1.1 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการน้ำเสีย

1.1.2 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ

1.2 ความตระหนักในปัญหาของเสีย ได้แก่

1.2.1 ความตระหนักในปัญหาน้ำเสีย

1.2.2 ความตระหนักในปัญหาขยะ

2. ตัวแปรตาม ได้แก่ สภาพการจัดการของเสียร้านอาหาร ซึ่งประกอบด้วย

2.1 วิธีการและกระบวนการจัดการน้ำเสีย

2.2 วิธีการและกระบวนการจัดการขยะ

2.3 การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการของเสีย

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ประกอบการร้านอาหาร หมายถึง บุคคลที่เป็นเจ้าของกิจการร้านอาหาร หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้ควบคุมดูแลกิจการร้านอาหารแทนผู้เป็นเจ้าของ ได้แก่ ผู้จัดการร้านอาหาร

ของเสีย หมายถึง น้ำเสียและขยะที่มีแหล่งกำเนิดมาจากกิจกรรมต่างๆ ในร้านอาหาร ซึ่งถูกปล่อยทิ้งสู่สิ่งแวดล้อม โดยที่มลสารที่สำคัญในน้ำเสีย ได้แก่ เศษอาหาร ชาติอาหาร ตะกอน น้ำมันและไขมัน ส่วนขยะ ได้แก่ ขยะเปียก ขยะแห้ง และขยะอันตราย

ความรู้เกี่ยวกับการจัดการของเสีย หมายถึง ระดับความรู้ ความเข้าใจในข้อเท็จจริงของผู้ประกอบการร้านอาหารในเรื่องของข้อมูลและวิธีการหรือกระบวนการเกี่ยวกับการจัดการน้ำเสีย และการจัดการขยะที่เกิดขึ้นในร้านอาหารเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม โดยที่ความรู้เกี่ยวกับการจัดการน้ำเสีย ได้แก่ มลสารที่สำคัญและผลกระทบของน้ำเสียร้านอาหาร ขั้นตอนการบำบัดน้ำเสีย การใช้งานและบำรุงรักษาบ่อดักไขมันและบ่อเกรอะ และการนำน้ำเสียกลับมาใช้ประโยชน์ ส่วนความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ ได้แก่ การแยกขยะ การรวบรวมขยะ และการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์

ความตระหนักในปัญหาของเสีย หมายถึง ระดับการรู้สำนึก ความใส่ใจของผู้ประกอบการร้านอาหารถึงปัญหาที่เกิดจากน้ำเสียและขยะซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนและสิ่งแวดล้อม โดยที่ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลให้เกิดความคิดที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งต่อปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม

การจัดการของเสียร้านอาหาร หมายถึง วิธีการและกระบวนการจัดการกับน้ำเสียและขยะที่เกิดขึ้นภายในร้านอาหารไม่ให้มีปริมาณมากขึ้น หรือเป็นการลดปริมาณของเสียที่เกิดขึ้นนั่นเอง ซึ่งประเมินได้จากการปฏิบัติในกิจกรรมดังนี้ 1) การปฏิบัติด้านการจัดการน้ำเสีย ได้แก่ การแยกเศษอาหารออกจากภาชนะก่อนนำไปล้าง การทำความสะอาดและตรวจสอบสภาพรางระบายน้ำ การติดตั้งบ่อดักไขมันรวมถึงการใช้งานและบำรุงรักษา การระบายทิ้งน้ำเสีย และการนำน้ำเสียกลับมาใช้ประโยชน์ 2) การปฏิบัติด้านการจัดการขยะ ได้แก่ การแยกขยะ การรวบรวมขยะ และการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ และ 3) การปฏิบัติด้านการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการของเสียร้านอาหารให้แก่พนักงาน

การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการของเสีย หมายถึง การบอกกล่าว แนะนำ สอน หรืออบรมวิธีการและกระบวนการจัดการน้ำเสียและขยะของผู้ประกอบการให้แก่พนักงานร้านอาหารเพื่อให้เกิดการปฏิบัติตาม โดยประเมินได้จาก เนื้อหาที่ให้ความรู้ และความถี่ในการให้ความรู้